

Napjainkban ilyen jellegű kutatások a magyarországi roma, cigány nyelvekkel kapcsolatban nem születtek még, csupán egy-egy nyelvi tájképpel foglalkozó szakirodalomban található rövid említés e nyelvekre vonatkozóan.

Magyarország legnagyobb lélekszámú nemzetisége a roma. A romák iskolai sikertelenségében gyökeredző mobilitási nehézségek az ország egész jövőjére kihatnak. A romani és beás nyelvek nyelvi tájkép és iskolai tájkép jellegű kutatásai olyan jó példákat vagy kezdeményezéseket fedezhetnek fel az országban, melyek szélesebb körben történő elterjesztése vagy megerősítése sikeresebb iskolai eredményekhez vezethetnének roma, cigány diákok esetében, és a nemzetiségi és többségi társadalom együttélésére készíténék fel a diákokat. Ahol jó példát nem lehet találni, ott pedig a problémákra való rávilágítással lehet megkezdeni a jövőbeni esetleges változásokat, vagyis egyfajta megoldási lehetőségek kidolgozását lehet megkezdeni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARTHA Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- BROWN D. Kara (2012): *The linguistic landscape of Educational Spaces: Language revitalization and Schools in Sothorn Estonia*. In.: Durk Gorter, Heiko F. Marten, Luk Van Mensel (eds.) (2012) *Minority languages in the Linguistic Landscape*. 281-298. Palgrave Macmillan.
- FERGUSON, Cahrles (1957): *A. Diglossia*. Ford. Iványi Tamás. In: Pap Mária-Szépe György (szerk.) 291-317.
- GERGYE Eszter (2014): *Cigány nyelvek ismerete, megítélése és presztízse a Pécsi Szieberth Róbert Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény diákjai körében*. In: Cserti Csapó Tibor (edit.) 2014: *Gypsy Studies*, University of Pécs, Pécs. 47-63.
- LANDRY Rodrigue and Richard Y. BOURHIS (1997): *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study*. In: *Journal of Language and Social Psychology* 16/1. 23-49
- ORSÓS Anna (2007): *A beás nyelv Magyarországon*. In: Bartha Csilla (szerk.) (2007): *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpád-medencében*. Tankönyvkiadó, Budapest. 52-70.
- SKU(N)TNABB-KANGAS, Tove (1997): *Nyelv, oktatás, kisebbségek*. Teleki László Alapítvány Könyvtára, Budapest.
- TÓDOR Erika-Mária (2014): *Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában (Cum ne invitā școala? Peisajul lingvistic din școli)*. Magiszter, 2014/4, 40-51p http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2014/tel/08todornyelvhasznalat40_51.pdf

JEGYZETEK:

¹ 2011. évi CLXXIX. törvény- a nemzetiségek jogairól: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100179.TV> (Letöltés ideje: 2018. 04. 02.)

VANČO ILDIKÓ

A SZLOVÁK NYELV OKTATÁSÁNAK PROBLÉMAKÖRE (2. RÉSZ)

A SZLOVÁK NYELV OKTATÁSA
A MAGYAR ISKOLÁKBAN

Köztudott, hogy a szlovákiai magyar oktatásügy nem alkot külön szervezeti egységet, a szlovákiai közoktatás része. Szlovákiában 2008-ban a közoktatást érintő oktatási reformot vezettek be, amelyet az elfogadott iskolaügyi törvény szabályoz¹. A törvény az oktatás szintjeit az ISCED 97 keret- és fogalomrendszere szerint határozza meg². A törvényben megfogalmazottak szerint az oktatás célja többek között az írott és beszélt nyelvi kommunikációs készségek, az információs-kommunikációs technológiákban való jártasság, az államnyelven³, anyanyelven és idegen nyelven való kommunikációs készségek, matematikai, természettudományi és az életet át tartó tanulás, valamint a szociális és állampolgári, ezen kívül vállalkozói és kulturális kompetenciák megszerzése.

A törvény szabályozza az oktatás nyelvét, amely a közoktatási intézményekben az államnyelv (vagyis nem az anyanyelv) (12. § 2. bekezdés), a nemzetiségi és etnikai csoportokhoz tartozó gyermekek és tanulók számára pedig az államnyelv elsajátítására biztosított jogon kívül joguk van saját nyelvükön való oktatásra is (12. § 3. bekezdés). A nemzetiségi iskolákban a törvény rendelkezik az államnyelv (12. § 3. bekezdés) kötelező tantárgyi mivoltáról is, a szlovák nyelv és szlovák irodalom tantárgy annak elsajátításához szükséges mértékben része az oktatásnak⁴. A törvény megkülönbözteti a nemzetiség nyelvén és a nemzetiség nyelvét oktató közoktatási intézményeket. A nemzetiség nyelvén oktató intézményekben az oktatás minden tárgyra vonatkozóan az adott nemzetiség nyelvén történik. A nemzetiségi nyelvet is oktató intézményekben bizonyos tárgyakat a nemzetiség nyelvén is lehet oktatni.

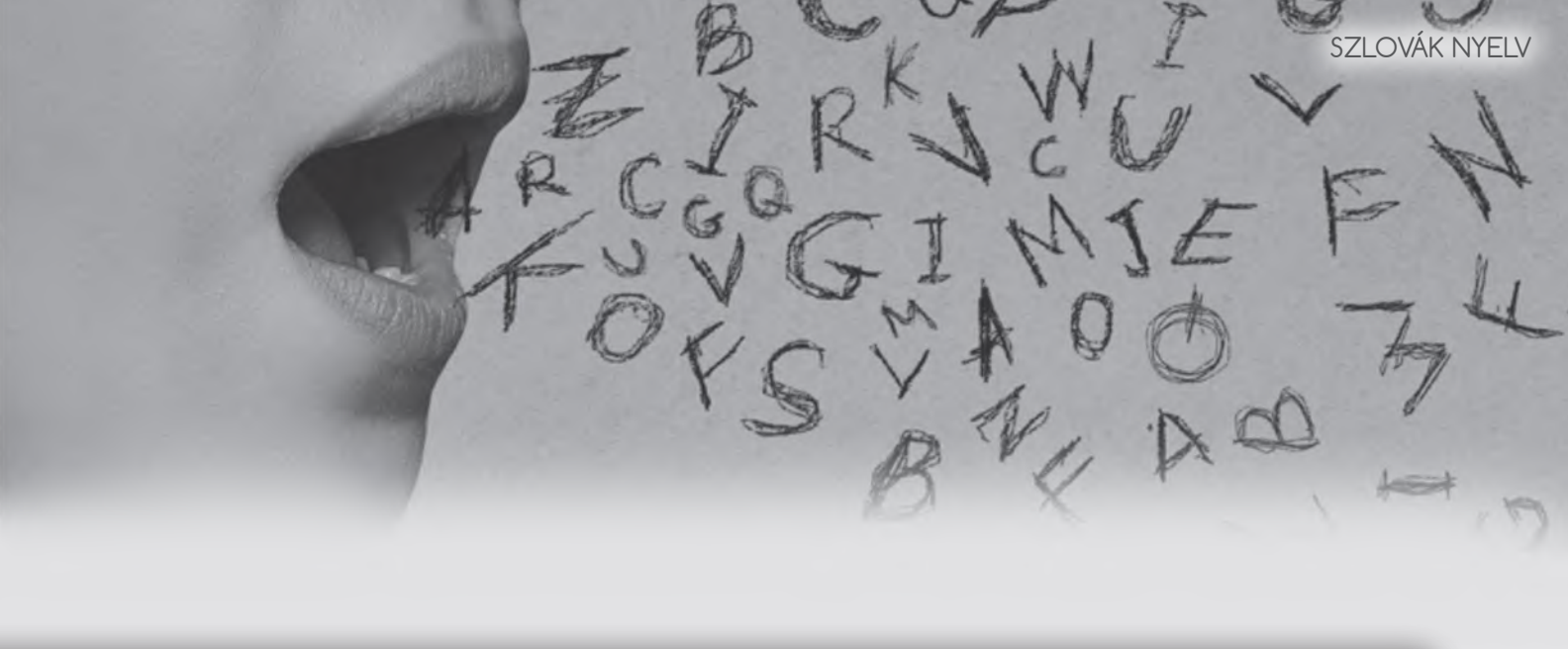
Az iskolaügyi törvény kimondja, hogy az általános és középiskolákban a nevelés és oktatás az ún. nevelési-oktatási programok alapján történik. Az oktatási program olyan kötelező érvényű dokumentum, mely meghatározza az oktatás általános céljait, a megszerzendő kulcskompetenciák körét. A szlovák nyelv és szlovák irodalom tantárgy órakeretét az oktatási minisztérium határozza meg.

A szlovák nyelv és szlovák irodalom tantárgy órakerete az alsó és felső tagozaton:

Tantárgy	Alsó tagozat				
	Évfolyam				
	1	2	3	4	Σ
Szlovák nyelv és szlovák irodalom	5	6	5	5	21
Nemzetiségi nyelv és irodalom	8	6	5	5	24
Angol nyelv			2	2	4

Tantárgy	Felső tagozat					
	Évfolyam					
	5	6	7	8	9	Σ
Szlovák nyelv és szlovák irodalom	5	5	4	5	5	24
Nemzetiségi nyelv és irodalom	5	5	5	4	5	24
Angol nyelv	3	3	3	3	3	15

A szlovák nyelv és irodalom állami tantárgyi oktatási programjai

Az alsó tagozatos állami oktatási program bevezetésében megfogalmazottak szerint a szlovák nyelv tanításának a magyar tanítási nyelvű iskolákban specifikus és központi szerepe van, a magyar nyelv után a második elsajátítandó nyelv. Specifikus szerepét meghatározza, hogy a Szlovák Köztársaság államnyelve. A program – egyedülként a vizsgált programok között – leszögezi, hogy az oktatás kiindulópontjának azt a tényt kell tekintenünk, hogy a tanulók eltérő nyelvi és beszéd-beli képességekkel lépnek iskolába, amely eltéréseknek különböző okai lehetnek. Az első évfolyamban a beszélt nyelvi kommunikáción van a hangsúly, írásbeliség nélkül, a második évfolyamtól a szóbeliségre való alapozás fokozatosan csökken a szlovák nyelvű írás és olvasás elsajátításának megkezdésével és térnyerésével, de ez nem jelenti a szóbeliség háttérbe szorulását. Módszerként a kommunikáción alapuló oktatást javasolja, a nyelvtani jelenségeket a szóbeli közlések segítségével javasolja elsajátítani. A 2015-től érvényes oktatási programban az előző programtól eltérően a kétnyelvűség kialakítása már nem jelenik meg célként. Ebben a dokumentum szerint a nyelvoktatás kontrasztív alapú módszerét kell alkalmazni. Az alsó tagozat végére kimeneti követelményként 550–600 lexikai egység aktív használata és 300–350 szó passzív ismerete jelenik meg. A követelményrendszer ideális célnak a negyedik év végére azt tekinti, hogy a tanulók rendelkezzenek az egyszerű, önálló, összefüggő szóbeli és írásbeli szöveg létrehozásának a képességével.

A felső tagozatos állami oktatási program leszögezi, hogy tudatosítani kell, hogy a magyar tanítási nyelvű

iskolába járó diákok egy része a környezetétől sajátítja el a nyelvet, ugyanakkor nagyobb részük csak a szervezett oktatás keretén belül. A szlovák nyelv oktatásának alapstratégiája ezért a kommunikációalapú oktatás. A tantárgy oktatásának kiindulópontja a kommunikáció-központúság, az életkor szintjének való megfelelés és a tananyag igényességének ehhez alkalmazkodó növelése, a kölcsönös tolerancia és demokrácia, a tanulók egyéni képességeinek, szociális és nyelvi háttérének teljes figyelembevételével (SjSI ISCED2 2015: 2). Az egyes évfolyamok tananyagai ciklikusan bővülnek, vagyis a legtöbb tananyagrészt kibővíve megjelenik minden évfolyamban. A nyelvtani tananyagrészek esetében a kontrasztivitás elve érvényesül, a szerzők a magyar és szlovák nyelv bizonyos jelenségeinek összehasonlítását javasolják a jobb megértés érdekében.

A gimnáziumok számára kidolgozott állami oktatási program megfogalmazza a szlovák nyelv és szlovák irodalom tantárgy funkcióját, hangsúlyozva a tantárgy specifikus helyzetét a tantárgyak között, mivel a szlovák nyelv olyan célnyelv, amely lehetővé teszi a magyar nemzetiségűeknek a szlovák nemzettel és a többi nemzetiséggel való nyelvi érintkezést. Emiatt társadalmi elvárás a szlovák nyelv elsajátítása. A dokumentum szerzői azonban azt is hangsúlyozzák, hogy a tantárgy az idegen nyelvi tantárgyak közé tartozik, a szlovák nyelv nem a diákok anyanyelve és nem is az oktatás nyelve, és ez a tény meghatározza az oktatásban alkalmazott módszereket és témákat. A szerzők ebben a tantárgyi programban is leszögezik, hogy a diákok a szlovák nyelvet irányított formában, az oktatási rendszerben

sajátítják el, és hogy tágabb környezetük nem „idegen” nyelvű (vagyis nem szlovák, hanem magyar nyelvű). Emiatt a magyar többségű nyelvterületen élő diákok számára a szlovák nyelv elsajátítása több nehézséget okoz, mint azoknak a diákoknak, akik nagyvárosban vagy szlovák többségű nyelvterületen élnek. A követelményrendszer három alegységből áll: kommunikáció és fogalmazás (értő hallgatás, beszéd, olvasás, szóbeli és írásbeli kifejezőkészség), nyelvi kommunikáció, irodalom és irodalmi kommunikáció. A szókincsbővítés mértéke expliciten nincs megfogalmazva. A tantárgyi program bevezetőjében megjelenik ugyan, hogy a szlovák nyelvet idegen nyelvi módszerekkel kell elsajátítani, már az első évfolyamban adottnak veszi a szlovák nyelv magas szintű ismeretét az elsajátítandó tananyag terjedelmét és mennyiségét illetően egyaránt. Az elsajátítandó minimális és optimális nyelvismereti szint ebben a tantárgyi programban sincs meghatározva. A kommunikációs témák már nem koncentrikusan bővülnek az egyes évfolyamokban, az egyes témák önálló témakörökként jelennek meg.

A SZLOVÁK NYELVTUDÁS ÉS AZ ÉRETTSEGI EREDMÉNYEK

Mindhárom oktatási program hangsúlyozza a fokozatosság elvét, a szóbeli és írásbeli kommunikáció fontosságát, s pontosan megadja az elsajátítandó irodalmi művek és ismeretek körét. A fokozatosság elvét tükrözi, hogy az egyes szintek tartalmi standardjai s azok fogalomkörei egymásra épülnek. A diákok nyelvtudásának szintje a 18 éves korosztályban nem éri el azt a szintet, amely kielégítené a többségi és kisebbségi társadalmi elvárásokat.

A szlovák nyelv és szlovák irodalom tantárgyból kötelező érettségi során az érettségi feladatok felméri a diákok szövegértését, nyelvtani és irodalmi ismereteit. Annak ellenére, hogy a tantárgyi követelményrendszer adottnak veszi a diákok magas szintű nyelvtudását, a 2017-es év érettségi eredményei azt mutatják, az idegen nyelvi módszerek alkalmazásának hangsúlyozása ellenére alacsony szintű sikerességet mutat. Az érettségi tantárgyak értékelése százalékban történik. A szlovák nyelv és szlovák irodalom átlagos százalékos eredménye 43,8% volt⁵ (2016-ban 48,6% volt). A végzős gimnazisták átlagos eredménye sem nevezhető jónak, de a szakközépiskolák tanulóinak eredménye még ennél is gyöngébb szintet mutatott: 37,5%. Ami különösen figyelemfelkeltő, hogy az érettségizők mintegy egyharmada 33,1%-nál alacsonyabb eredményt ért el. Hogy a gyenge eredmények oka a nyelvtudás hiánya, mutatja az a tény, hogy magyar nyelvből és irodalomból az átlagos eredmény 57,6% volt, a végzős gimnazisták 71,9%-ot, a szakközépiskolák 48,6%-ot értek el. A magyar középiskolák magyar tantárgyi teljesítménye összevetve a szlovák középiskolák eredményeivel, nagyfokú hasonlóságot mutat. A szlovák tanítási nyelvű középiskolákban a szlovák nyelv és irodalom tárgy átlagos eredménye 56,7%, a gimnazisták százalékos eredménye 70,4%, a szakközépiskoláké 51,8% volt. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolákban nem az oktatás minőségével van általában probléma. (Sajnos a többi tantárgy eredményei – matematikából, angol vagy német nyelvből – az oktatás nyelve szerinti felosztásban nem elérhetőek.)

ÖSSZEFOGLALÁS

A szlovák nyelv oktatása az elmúlt negyed évszázadban (sőt az azt megelőző időszakban is) a szlovákiai magyar oktatásügy neuralgikus pontját jelenti. A fentiekben a probléma összetettségének felvázolására tettem kísérletet. A tantárgyi oktatási programok elemzése azt mutatja, hogy a régóta követelt és a probléma fő megoldásának tartott kommunikációalapú nyelvtanítás deklarált része az oktatási programoknak – papíron. Ellentmondás figyelhe-

tő meg megfogalmazott általános elvek és a tananyagtartalmak, valamint az elvárások között, s még súlyosabb az ellentmondás a megvalósítás és az eredmények között.

A széles körű szakma – az idegen nyelv-oktatással foglalkozó szakemberek, a nyelvtudomány különböző ágaival foglalkozó nyelvészek – együttműködése csupán korlátozott mértékben valósult meg. A tankönyvek szerkezete, tartalma sem felel meg a korszerű idegen nyelvi tankönyvek iránt támasztott követelményeknek. Hiányoznak a szlovákiai magyarok és a szlovákiai magyar diákok szlovák nyelvtudására irányuló nyelvészeti kutatások. A mai napig nem készült el többek között olyan hibakatalógus, amely feltárná, hogy a szlovák nyelv mely vonásainak elsajátítása okozza a legnagyobb nehézséget. Hiányoznak azok a módszertani kézikönyvek is, amelyek a magyar nyelvtől leginkább eltérő nyelvi jelenségek megtanításához adnának segítséget. Az Állami Pedagógiai Intézet munkatársai által végzett kutatások eredményei, sőt azok iránya, tárgya sem váltak szélesebb körben ismertté, s nem épültek be a témával foglalkozó szakirodalomba sem. Az oktatási programok folyamatosan hivatkoznak a gyermek korához alkalmazkodó nyelvtanításra, de az adott korosztályok szintjének nyelvismerete nincs feltárva, korosztály-specifikusan lebontva (jelen esetben ez alatt nem az osztályokra kidolgozott tananyagot értem) sehol nem jelenik meg. Nem megfelelő a szlovák szakos pedagógusok módszertani felkészítése sem. A magyar iskolában szlovák nyelvet oktató pedagógusok szakmai (módszertani és nyelvi) ismereteinek, a felsőfokú intézményekben folyó szakmódszertan jellegének felmérése további kutatásokat igényel. Külön problémát jelent a többségi társadalom általános elvárása a nyelvtudás és nyelvhasználat területén a kisebbségek felé. Az egy nyelvvaltozatot kiemelő társadalom az általa helyesnek tartott kifejezési módhoz rendeli a megszólaló egyéniségének értékét. Ha a nem anyanyelvi beszélő az országban élő nemzetiségének tagja, a többség részéről az elvárás az anyanyelvi szintű nyelvtudás. Az elvárásrendszer tovább bonyolítja, hogy a magyar nem-

zetiség után legnagyobb számú ruszin nemzetiség a nyelvcsere jeleit mutatja, s az e kisebbséghez tartozók a szlovákot is anyanyelvként sajátítják el⁶. Ily módon az a munka, amelyet a magyar nemzetiség tagjai a szlovák nyelv elsajátításába fektetnek, nem értékékként kezelődik, hanem a – közelebbről nem meghatározott tökéletességet számon kérve – leértékelődik. Mint minden oktatási rendszer, a szlovákiai is adott társadalmi, politikai keretek között létezik. A jelenlegi társadalmi-politikai keret, amelyben Szlovákia deklaráció szintjén többnemzetiségüként jelenik meg, a nemzetállam építését tűzte ki célul. Ebben a keretben az asszimilációban érdekelt nacionalizmus hol bújtatottan, hol nyíltan, folyamatosan jelen van, és így a magyar kisebbségen számon kérhető államnyelvtudás kiváló eszköz az asszimilációt elősegítő törekvések számára.

JEGYZETEK:

¹ 245/2008 Z.z. Zákon z 22. mája 2008 o v ýchove a vzdelávaní [školský zákon] a o zmene a doplnení niektorých zákonov (http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/PKvs/z245_2008.pdf) "Törvény a nevelésről és művelődésről (iskolaügyi törvény) és néhány törvény változásáról és kiegészítéséről"

² The International Standard Classification of Education <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/isc97-en.pdf>. A2008-as közoktatási reform bevezette a szlovákiai oktatásban is az UNESCO által elfogadott egységes nemzetközi oktatási osztályozási rendszert, az ISCED 97 keret- és fogalomrendszere szerinti szabályozást.

³ Kiemelés tőlem. A törvény szövegében az államnyelv elsőként van megemlítve.

⁴ (3) Súčasťou výchovy a vzdelávania v základných školách a stredných školách s iným vyučovacím jazykom, ako je štátny jazyk, je aj povinný vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra v rozsahu vyučovania potrebného na jeho osvojenie. 'Azokban az általános iskolákban és középiskolákban, ahol az oktatás nem államnyelven történik, a szlovák nyelv és irodalom kötelező tantárgy a szlovák nyelv elsajátításához szükséges mértékben.'

⁵ Forrás: http://www.nucem.sk/documents//25/maturita_2017/vysledky_spravy/Tlac_sprava_Maturita_2017_15052017.pdf.

⁶ Ennek okai többek között: a ruszin nyelv nagyfokú hasonlósága a szlovák nyelvhez, a ruszin iskolákban csak a ruszin nyelvi óra ruszin nyelvű, a nyelvi dominancia eltolódása a szlovák nyelv felé, a nemzetiség alacsony létszáma, nyelvhasználati színtereinek szűk volta és a ruszin nyelvet beszélő anyaország hiánya miatt. Mindezek a tényezők a ruszin nemzetiség esetében a nyelvcsere felé mutatnak.